

Կիրիկիայում գործում էին նաև միջազգային իրավունքի այլ նորմեր: Հայտնի է այն օրենքը, որով թագավորը օտարներին թույլ էր տալիս զբաղվելու ստրկավաճառությամբ՝ թե երկրի ներսում և թե երկրից դուրս⁸⁴:

Վիլլիբրանդ Օլդենբուրգցին հաղորդում է նաև մի այլ օրենքի մասին, որի համաձայն օտարները իրավունք չեն ունեցել ազատ շրջագայելու Կիրիկիայի ներսում, ժամանելու նավահանգիստները, կամ թողնելու երկրի սահմանները՝ առանց թագավորի թույլտվության⁸⁵, որը ձևակերպվում էր հատուկ արտոնագրով⁸⁶:

Կիրիկիայում գործելիս են եղել նաև միջազգային իրավունքին վերաբերող այլ օրենքներ, որոնք մեզ չեն հասել այն պարզ պատճառով, որ կիրիկյան արքունիքի արխիվը այրվել ու ոչնչացվել է երկիր ներսուժող թշնամիների կողմից:

Սակայն այն ամենը, ինչ մեզ հայտնի է Կիրիկիայի հայկական պետության մեջ գործող դատարանների, օրենքների և միջազգային իրավական նորմերի վերաբերյալ, ցույց է տալիս, որ Կիրիկիան այդ ժամանակաշրջանում հղել է ֆեոդալական կազմակերպված մի պետություն, իր պետական բարդ կառուցվածքով, ներքին ու արտաքին փոխհարաբերությունների և օրինականությունների կուռ համակարգով:

5. Բ Ա Ն Ա Կ Ը

Կիրիկիայի հայկական պետությունը շրջապատված էր թշնամի պետությունների օղակով և միշտ գտնվում էր արտաքին ներխուժման սպառնալիքի ներքո, ուստի նրա ապահովության խիստ անհրաժեշտ գործոններից մեկը կանոնավոր, զորեղ բանակ ստեղծելն էր:

Դեռևս Ռուբինյան առաջին իշխանների ժամանակ Կիրիկիայում կազմակերպվել էր բանակ՝ բաղկացած մի քանի տասնյակ հազար զինվորներից: Զինվորների քանակը աճում էր հատկապես պատերազմների տարիներին, հաճախ անցնելով 60 հազարից: Պատերազմի ժամանակ բանակի կազմում գերակշռություն էր ստանում հետևակը, սակայն բանակում հիմնականը հեծելազորն էր: Հեծելազորը պահպանելով բուն Հայաստանի «Հայոց հեծյալի» այրուձիռն ավանդույթներն ու սովորույթները, միաժամանակ ենթարկվում է արևմտաեվրոպական ազդեցությանը, նրա կազմում ծառայողները կոչվում էին ձիավորներ (chevaliers)⁸⁷ և շատ կողմերով նման էին ասպետներին: Հայոց հեծելազորը բաղկացած էր ազատներից, մանր հողատերերից և այլ ազնվականներից, որի մեջ, հատկապես պատերազմների ժամանակ, մտնում էին թագավորի վասալների՝ հայ իշխանների՝ կողմնապահների և սահմանապահների, հոգևոր ասպետական օրդենների զորքերը: Պատերազմի ժամանակ

⁸⁴ Տե՛ս Langlois V., Le trésor..., p. 154—157.

⁸⁵ Տե՛ս Langlois V., Essai..., p. 51—52.

⁸⁶ Տե՛ս Langlois V., Le trésor, p. 106—107, 109—112.

⁸⁷ Смбат Чарпанет, Судебник, стр. 82. Սմբատ սպարապետ, Տարեգիրք, էջ 232:

կազմակերպվում էր Քաշխարհաժողով՝ ռամիկ քաղաքացի և զեղչկացի⁸⁸, որոնք կազմում էին բանակի հետևակը: Բանակի առանձին միավորումներ ունեցել են Քաղեղնավորներ, շարխողներ, սակրավորներ⁸⁹, նաև հատուկ անձնակազմ, այդ թվում՝ զինվորական բժիշկներ⁹⁰, բեռնակիրներ⁹¹ և բանակին մատակարարող գումակի անձնակազմ:

Մշտական բանակ պահելու համար, թագավորը և սենյորները մանր հողատերերից սկսեցին գանձել ռազմական հարկ կամ զինվորական պարտույթ («servitum»)⁹², որը նման էր արևմտաեվրոպական escuage-ին կամ scutage-ին: Բացի զինվորական ծառայությունից, ձիավորները կատարել են վասալական մի շարք պարտավորություններ և գործակալական պաշտոններ:

Ձիավորները խաղաղ պայմաններում ապրել են իրենց կալվածներում, պարապել երկրագործությամբ, շահագործելով կախյալ և ճորտ գյուղացիներին:

Կիլիկիայի հեծյալ զինվորները հանդերձավորվում էին խաչակիրների նման: Նրանք գլխին կրում էին սաղավարտ, հագնում զրահ, իսկ զրահի վրայից՝ բրդյա պատմուճան առջևից խաչի նշանով: Բանակը զինված էր ժամանակի սովորական զենքերով:

Հայոց հեծյալի կազմում հատուկ տեղ ու դեր ունեին ձիավորի կոշում ստացած մարդիկ: Այդ կոշումը շնորհվում էր ոչ միայն մանր հողատերերին՝ ազատներին⁹³, այլև թագավորի և բերդատեր իշխանների որդիներին⁹⁴: Ձիավորի կոշում ստանալու համար զինվորականը պետք է հրապարակորեն քրննություն տար ձիավարժությունից, նիզակի գործածությունից, նետաձգությունից ու զինվորականի համար անհրաժեշտ այլ վարժություններից ու զիտելիքներից: Կոշման շնորհումը տեղի էր ունենում հանդիսավոր արարողություններով և մաղթանքներով⁹⁵:

Կիլիկիայում հայկական ասպետական օրդենների կազմակերպման անհրաժեշտություն չէր զգացվում, քանի որ Կիլիկիայի հայ ձիավորները չէին հետապնդում ուրիշ երկրներ նվաճելու նպատակ: Նրա հիմնական նպատակն էր պաշտպանել Կիլիկիայի հայկական պետությունն ու նրա սահմանները, ապահովել թուրք-սելջուկյան և մոնղոլական արշավանքներից ու բարբարոսություններից մազապուրծ հայ զանգվածների կյանքն ու ունեցվածքը:

⁸⁸ Ալիբեհան Ն., Պահլավունեաց և Լամբրոնի Հեթումնանց ազգագրություն, Վանդէս ամսորեայ, 1954, № 1, էջ 68:

⁸⁹ Տե՛ս «Documents armeniens», t. II, p. 661.

⁹⁰ Տե՛ս Սմբատ Սպարապետ, Տարեգիրք, 1956, էջ 243:

⁹¹ Տե՛ս Նույն տեղում, էջ 289:

⁹² Տե՛ս Langlois V., Le trésor..., p. 107.

⁹³ Տե՛ս Սմբատ Սպարապետ, Տարեգիրք, 1956, էջ 281, 245:

⁹⁴ Տե՛ս Հովհաննես Դաւթի, Փամանակագրություն, էջ 115, Սմբատ Սպարապետ, Տարեգիրք, 1956, էջ 244, Ղ. Ալիշան, Սիսուան, էջ 405:

⁹⁵ Տե՛ս Ղ. Ալիշան, Սիսուան, էջ 476բ, 483—484: